

Els començaments de la historiografia general mallorquina i la causa de Ramon Llull. El pont entre els

Dr. JOSEPH AMENGUAL i BATLE*

BHTOF 7 (2018)

Resum:

L'antillullisme en temps de la modernitat, originat per la publicació del *Directorium Inquisitorum*, feta per l'inquisidor Caselles, amb interpolacions de textos falsificats de Llull, va ser rebutjat per la Causa Pia Lulliana i els postuladors de la causa de canonització de Llull, començant per mostrar la seva ortodòxia. Aquest estudi ressegueix la incipient historiografia mallorquina, amb Binimelis i Mut, els quals es mogueren de forma paral·lela i coincident amb els teòlegs, el que mostra com Ramon Llull aglutinava la societat mallorquina, i també la valenciana i la catalana. D'altra banda, quedà palès com l'antillullisme era mantingut per autors que gairebé no llegiren el Mestre, i que gregàriament seguien Eimeric.

Paraules clau: Caselles, Inquisició, Causa Pia Lulliana, Binimelis, Mut.

Abstract:

Anti-Llullism in modern times, originated by the publication of the *Directorium Inquisitorum*, by Inquisitor Caselles, with interpolations of adulterated when not counterfeited texts of Llull, was repudiated by the Causa Pia Lulliana and by the postuladors for the canonization of Llull, which marked the beginning of his orthodoxy clearance. This study picks up from an emerging Majorcan historiography, by Binimelis and Mut, which moved in tandem and coincided with some theologians, showing how Ramon Llull agglutinated Mallorcan society, as well as Valencian and Catalan ones. On the other hand, it explains how anti-Llullism was upheld by those authors who most likely did not read the Master, and who followed Eimeric gregariously.

Keywords: Caselles, Inquisition, Causa Pia Lulliana, Binimelis, Mut.

Fecha de recepció: 02/03/2018. Fecha de aceptación: 03/30/2018.

*Monasterio de la real

En homenatge a la Causa Pia Lul·liana i als Postuladors framenors de la Causa de Canonització del Beat Ramon Llull.

En aquest treball oferirem un aspecte d'una etapa de la història del lul·lisme, la del trànsit entre els segles XVI i XVII, quan es manifesta la primera historiografia mallorquina, amb Binimelis, Dameto i Mut. Consideram important prendre en compte la visió d'aquests historiadors mallorquins, sobre el gran compatrici, com ells el consideren, tot dedicant-li grans prolegòmens, per tal de justificar els capítols que li reserven, espai que no ofereixen, ni d'un bon tros, a cap altre personatge.

Seguidament, exposarem unes dades sobre el sorgiment de l'antilul·lisme modern, per a poder copsar a què i a qui respongueren els primers historiadors del Regne de Mallorca.

1.- L'antilul·lisme en temps de la modernitat

1.- Antecedents medievals: Ramon Llull mai no va ser condemnat en vida. L'heterodòxia contradiu la viabilitat del seu projecte missioner.

a) Volem partir d'un estat de les coses important, segons el qual queda establert que el Beat Ramon, en vida seva, mai no va ser condemnat. Més encara, són nombrosos els colofons de les seves obres, en els quals fa constar que es subjecta al veredict de l'Església catòlica. En efecte,

si hagués professat conscientment qualque doctrina contrària a la fe de l'Església, a més de caure en error, hauria perjudicat el seu projecte missioner. Precisament la seva ortodòxia, que el feu un cristià místic, era un aval per a obtenir la protecció dels papes i reis, i el permís per a ensenyar a la Universitat de París, i en els estudis del framenors d'Itàlia. S'avançarà Binimelis als lul·listes dels segles posteriors, quan recull diversos testimonis del Mestre, en els quals manifesta la seva total submissió al veredict de l'església romana.¹

b) Qui va declarar la guerra a Llull va ser l'inquisidor Nicolau Eimeric, amb les seves llistes d'errors lul·lians. Primer amb 500 articles, després amb 200 i, finalment, amb 100, els quals mai no els va publicar. Però Eimeric o va obtenir la bul·la *Conservatione puritatis*, de Gregori XI (1376), o la va falsificar. No és secundari observar que, en aquesta bul·la, el lul·lisme queda vinculat a la fe en la fe en la Immaculada Concepció de Maria.

2.- Fra Guillem Caselles, inquisidor de l'estil medieval i del modern, com a instigador de l'antilul·lisme modern, amb l'edició del *Directorium inquisitorum*, i com autor de les interpolacions antilul·lianes

Ramon Llull havia estat vindicat per les intervencions eclesiàstiques

¹ Juan BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca y de Otras Islas a ella adyacentes*, compuesta por el Dr...., Sacerdote. Natural de Mallorca, dirigida a los Ilustres Señores Jurados del Reino de Mallorca. Año 1593, V, Palma: Imprenta de José Tous 1927, p. 7, amb la referència a diverses conclusions dels llibres de Llull.

com la comissió de l'inquisidor de Barcelona Armengol, per l'any 1381, la vana recerca de la segona bul·la de Gregori XI de 1376, realitzada a Avinyó, l'any 1395, i la *Sententia definitiva*, de 1419. Però, a finals del segle XV, després que ja s'havia implantat la Inquisició castellà, el seu cap, fra Guillem Caselles, per l'any 1503, va acusar d'heretgia el mestre lul·lista Pere Daguí, a causa, sobre tot per les seves tesis immaculistes. Però, Daguí, va triomfar. Aquestes proposicions eren les sostingudes pels deixebles de Lull, com ho recorda fra Joan Riera, en el *Transumptum memorialis*. Caselles va anar a Roma a defensar-se, i retornat, va ser expulsat a Barcelona, la qual cosa el va empènyer, *fuisse stimulum ad extremum*, a publicar el *Directorium* d'Eimeric, amb l'annex de la bul·la dubtosa, escriu, de Gregori XI, per més que havia estat condemnada i sepultada.²

Ara bé, no deixa de ser una ironia fatídica que un mallorquí, com Caselles, fos el primer editor de l'obra emblemàtica d'Eimeric, el

² RIERA, *Transumptum memorialis*, p. 17: *Praedicto anno 1503, aut paulo ante subortam iterum esse eamdem de Purissima Conceptione Deipare Virginis controversiam, inter Fratrem Guillelmum Caselles, Dominicanum [sic] simul, & Inquisitorem Regni Balearis, & Lulli Scholae Professores: his, ut supra, pugnantibus, & contra ipsos, Inquisitore Dominiciano. Tantoque exarsit dolore contentio, ut Romam perrexerit Inquisitor; & egerit coram Sanctissimo contra Lullianos. Sed, tanto suscepto labore: nec ipsis, nec Lullianae Doctrinae in aliquo nocere potuit. Reversus tandem ad Baleare Regnum, & in eadem contentione perseverans, dicitur fuisse pulsus a Regno. Quae omnia creduntur, praedicto nimirum homini, fuisse stimulum ad extremum, ut Anno 1503. Directorium Eimerici Typis mandans Barcinone, simul annexerit ex Bulla fictitia eiusdem calumniam contra Lullum, iam diu convictam, damnatam, atque sepultam.* Vegeu, per exemple, COSTURER, *Disertaciones históricas*, p. 397, nota 62, ns. 89-91.

Directorium inquisitorum, Barcelona 1503,³ i precisament amb una manipulació colossal del text, que fitava decisivament contra Ramon Llull. En efecte, Caselles hi va afegir, en la II part, qüestió novena, un catàleg de cent proposicions atribuïdes a Ramon Llull, que no figuren en el text original d'Eimeric,⁴ sinó que són extractades d'un quadern del mateix inquisidor. El síndic de la Ciutat, Gaspar Calafat, i altres denunciaren l'abús a Ferran II, el qual reiterà l'aprovació de la doctrina lul·liana, dia 23 de febrer de 1503, com ho hem indicat.⁵ Però un mallorquí ha estat el causant de la persecució secular del més gran illenc, tot i que la Santa Seu ja l'havia reconegut com a ortodox en la *Sententia definitiva* de 1419.

Malgrat aquestes adversitats, Caselles⁶ retornà a presidir la Inquisició, però ja era la castellana, i, amb ell, aquest tribunal tornà a reverdir l'antilul·lisme. Els seus períodes inquisitorials foren dels més llargs d'aquella època, i cobreixen els anys 1502-1505 i 1508-1515.⁷

³ *Directorium inquisitorum. Sequuntur decretales tituli de summa trinitate et fide catholica*, al foli [221v] hi llegim: *Explicit totum directorium inquisitorum heretice prauitatis compilatum Auinione per fratrem Nicholaum Eymerici ordinis fratrum predicatorum sacre theologie magistrum ac inquisitorem Aragonie heretice prauitatis. Impressum barchinone per iohannem Luchner Alemannum. Sub factis et expensis Reuerendissimi Domini Didaci de deça Episcopi Palentini Comitis pernie Anno Domini M. D. iii. Die. xxvii. Mensis Septembris.* [Barcelona 1503].

⁴ *Directorium inquisitorum*, després d'haver formulat, en la qüestió IX, de la II part, els errors dels espirituals, condemnats anteriorment, pp. [98r-101]. Immediatament, d'una manera forçada, Caselles hi va introduir les condemnes de Ramon Llull, pp. [101r-105r], 104 v, 105. Vegeu, a més, AVINYÓ, *Història del lul·lisme*, pp. 338-339, i molts altres autors.

⁵ Guillermo TERRASA, *Anales de Mallorca*. [III], «Siglo XVI del Antiquario balear o Anales de Mallorca desde el Año 1500 hasta el de 1600», p. 3 i 6.

⁶ Jocelin Nigel HILLGARTH, *Readers and Books in Majorca. 1229-1550*, I, (CNRS), Paris 1991, p. 226, cf. nota 253: Jordi VENTURA I SUBIRATS, «Caselles, Guillem», dins *DHEC*, 1 (1998), 467.

⁷ Mateu COLOM PALMER, *La Inquisició a Mallorca (1488-1578)*, (Biblioteca d'Història dels Països Catalans 6), Barcelona: Curial 1992, p. 25.

L'any 1516, Caselles morí desterrat de Mallorca, en un indret de Catalunya.⁸

3.- El concili de Trento no volgué carregar-se amb més treballs, i va deixar les coses en l'estat anterior. Una estranya recepció romana de les decisions preses amb autoritat apostòlica.

Tot i que sembli que el concili de Trento hauria d'haver conclòs unes disputes seculares, tampoc les seves decisions foren concloents per als antilul·listes i certs curials romans. Els lul·listes sí que prengueren com a definitiva la postura de l'Església.⁹ Si ja s'havien errat confiant en la decisió del dominic Ermengol (1386), i poca credibilitat que atorgaren a Roma a l'escorcollament dels arxius papals, practicat 1395, amb resultats negatius, per a la recerca de la bul·la de 1376, també quedà en no res l'autoritat apostòlica, que decidí l'ortodòxia de Lull i els seus escrits, l'any 1419.

4.- L'Índex dels llibres prohibits¹⁰

És ben cert que el lul·lisme del tombant del segle XVI se va estrenar amb una sorpresa quan, abans que el concili de Trento acabàs, sortiren

⁸Joaquín M^a. BOVER, *Biblioteca de Escritores Baleares*, I, Palma 1868, n°. 252, p. 175.

⁹ Joaquín CARRERAS ARTAU, «La cuestión de la ortodoxia luliana ante el concilio de Trento», dins *BSAL*, 29 (1945) 517.

¹⁰ CARRERAS ARTAU, «La cuestión de la ortodoxia luliana», dins *BSAL*, 29 (1945) 501-520.

dues edicions de l'índex de llibres prohibits (1557 i 1559).¹¹ Ambdues eren aprovades per Pau IV.¹² Però, Valdes, autor del primer índex espanyol, el de Valladolid de 1559, va treure tota obra lul·liana de la prohibició.¹³

Poc després d'aquests trasbalsos, entre en escena un altre personatge sinistre per a la causa Lul·liana. En efecte, malgrat que Costurer¹⁴ addueixi paraules favorables escrites pel jesuïta i cardenal sant Roberto Bellarmino, que en realitat expressen l'actitud de Roma, mostra que ell i els antilul·listes romans no havien arribat mai al fons de la qüestió. Bellarmino, com a president d'una comissió de teòlegs que examinava la causa de Giordano Bruno, i el ficà en la foguera l'any 1600, també va jutjar els escrits lul·lians, que havien estat apreciats per aquest italià consumit pel foc. El cardenal va trobar que se podien prohibir. Considerava supèrflua una correcció, car l'obra de Llull era inútil.¹⁵ És a dir, la ingent i quasi única producció teològica i literària sobre la missió, escrita en els ss. XIII-XIV, era considerada vana. Es un judici que per si mateix es judica.

Per discutibles que fossin certes formes de l'obra lul·liana, la missió sense espasa, promoguda per Ramon Llull, tenia prou imitadors en els

¹¹ *Index Auctorum et Librorum, qui ab Officio S. Rom. & Vniversalis Inquisitionis caueri ab omnibus & singulis in uniuersa Christiana Republica mandantur, sub censuris contra legentes, vel tenentes libros prohibitos in bulla, quæ lecta est in cæna Domini, expressis & sub alijs pænis in decreto eiusdem sacri officij contentis.* Romae. Ex officina Saluiana. XV. Mens. Feb. 1559. A la lletra "R", hi compta Ramon Llull, com autor clarament condemnat: *Certorum auct. lib. prohibiti. Raimundi Lulli opera per Gregor. XI. damnata.* Vegeu la nota #.

¹² Hi havia hagut una impressió provisional, l'any 1557, seguida de la de 1559.

¹³ CARRERAS ARTAU, «La cuestión de la ortodoxia luliana», 506.

¹⁴ COSTURER, *Disertaciones históricas*, pp. 134 i 690-691.

¹⁵ COSTURER, *Disertaciones históricas*, pp. 16-17.

ss. XVI-XVIII, fins i tot entre els jesuïtes, com ho era Bellarmino. El que desconcerta l'historiador és que ni el relativament recent veredicte de la comissió del concili de Trento, de 1563, que treia les obres de Llull de l'Índex, l'alliberà de noves acusacions. Però, un avanç hi hagué, com ho escriví Carrerras i Artau, Llull ja no ha estat més condemnat, des de Trento.

5.- L'alquímia

Una acusació, la de considerar Llull com alquimista, que, en el segle XVI, no conegué Binimelis, en la primera meitat del segle XVII, apareix frontalment rebutjada per Mut,¹⁶ aspecte que recolliren els bol·landistes. La justificació de les seves afirmacions la trobam en el darrer capítol, el XV: *El venerable Raimundo Lulio no se dedicó a experiencias químicas, para hacer oro.*¹⁷ De fet, aquesta presa de postura va ser coneguda pels bol·landistes, segons en donaren constància.¹⁸

¹⁶ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, III, pp. 57-58, 70.

¹⁷ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, III, pp. 96-103.

¹⁸ *Acta Sanctorum*, VII, Joannis Baptistae SOLERII, Antuerpiae (Apud Joannem Paulum Robins MDCCXVII, 30 juny, s.p. remet al vol V, 731: *Raymundus Lullus Erem. Scholae Lullisticae Doctor illuminatus, apud Bugiam in Africa Martyr etc.* vol. VII, París-Roma 1867, p. 609, el qual se remet al Tom. V: Antuerpie Apud Viduam Petri Jacobs, MDCCIX, pp. 657: XI. *Ostenditur Beatus Raymundus nihil exploravisse periclitacione chimica, ex Vincentio Mut.*

II.- Una historiografia a la defensiva

Mn. Joan Binimelis, prevere i metge (1601), Joan Dameto i Vicenç Mut

El primer dels historiadors del Regne de Mallorca és el metge i prevere Joan Binimelis, un poc anterior al primer procés de canonització de Ramon Llull. Sobre ell construïren les seves aportacions els antics jesuïtes Joan Dameto i Vicenç Mut,¹⁹ els quals són contemporanis dels processos canònics.²⁰ Creiem que aquests autors, no l'ul·listes ens poden reflectir millor quina era la opinió de la majoria del poble de Mallorca, en els temps dels processos canònics sobre la canonització del Beat Ramon.

L'època moderna ens mostra com la Causa Pia Lul·liana²¹ prengué el protagonisme, en obrir i portar a terme la causa de canonització del Beat, en la qual el bisbat solament hi va intervenir per a atorgar els permisos canònics prescrits.

Malgrat la nostra pretensió sigui mantenir-nos al marge de la polèmica, és impossible aconseguir-ho. En efecte, el primer nom que apareix,

¹⁹ *Historia del Reino de Mallorca*, Mallorca 1650. Tot i que conservam el títol original, utilitzam la reedició, corregida, segons Juan DAMETO, Vicente MUT y Gerónimo ALEMANY, *Historia general del Reino de Mallorca*, Miguel MORAGUES, y Joaquín María BOVER, (eds.), III, Palma 1841.

²⁰ Dameto no va incloure cap capítol sobre Llull. MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, (1650), ed. 1841, p. 62, al·ludeix al procés de 1611, incoat pels Jurats del Regne, i solament se refereix a l'examen mèdic de les despulles de Ramon, per a confirmar el martiri. La resta dels processos no entrava en l'horitzó de l'historiador, cf. p. 37.

²¹ Lorenzo PÉREZ MARTÍNEZ, *La Causa Pia Lul·liana. Resum històric*, (Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, 13), Mallorca 1991.

després del de Llull, a la línia que fa dotze de la primera pàgina de Joan Binimelis, és el de fra Nicolau Eimeric. Binimelis se proposà

*desengañar y desarraigar de algunos entendimientos, la falsa opinión que de su doctrina tienen, por causa de Fr. Nicolás Eymerich del orden de Predicadores, Inquisidor que fue en los Reinos de Aragón (quien allá sabe el porqué, pues ya ha dado cuenta a Dios).*²²

Immediatament dóna per falsa la bul·la de Gregori XI, que l'inquisidor hauria divulgat, i que Binimelis reproduïx.²³ La data de la bul·la és la de dia 25 de gener de 1376. És la segona, amb el mateix títol i amb la mateixa data. La primera no és condemnatòria. Per a preparar-la, Eimeric havia recollit en un quadern 100 articles, extrets de les obres de Ramon Llull, confusament indicat en el text, que anava sota el nom del Papa. Aquests articles no foren introduïts en la bul·la. L'any 1419, el bisbe de Città di Castello, antic frare servita, Bernardo Bartolomei (09-08-1409-00-11-1423),²⁴ escriví que aquest procediment s'havia aplicat *nimis malitiose*, és a dir, amb molta malícia.²⁵

Binimelis promet provar-ne la falsedat a partir de l'acopi de documents, dels arxius de les Universitats de Mallorca, València i Barcelona, com a mostra que el Mestre és patrimoni dels dos regnes, Mallorca i València,

²² BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, p. 4. A la p. 27, torna repetir la frase sobre el judici de Déu.

²³ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, pp. 27-29.

²⁴ Conradus EUBEL, *Hierarchia Catholica Medii Aevi [...], Ab anno 1098 usque ad annum 1431 perducta*, I, Monasterii 1913, p. 192. Pius Bonifatius GAMS, *Series Episcoporum Ecclesiae Catholicae, quotquot innotuerunt*, Regensburg: Josef Manz 1873-1886, p. 684.

²⁵ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, p. 41.

i del principat de Catalunya.²⁶ No parlava expressament de cap bisbat. Mut defugia entrar en les qüestions sobre la santedat, tot cenyint-se a les dades que podia escatir dels arxius, i

*lo que refieren los más señalados escritores, o las más averiguadas tradiciones de este reino; lo demás lo juzgará la Iglesia, ante cuyos jueces pende hoy la causa.*²⁷

Ara bé, el tractament que l'historiador dóna a Ramon Llull és el de màrtir, il·luminat i benaurat. Hauria estat martiritzat a Bugia, dia 29 de juny de 1315. El qualifica de «sant baró», de «Sant i il·luminat Doctor»,²⁸ el sant cos del qual fou rebut solemnement, i dipositat en el convent de Sant Francesc de Mallorca.²⁹ També apareix el títol de venerable, unit al de màrtir, per Mut.³⁰

L'ortodòxia del «sant i il·luminat doctor»

És de capital importància observar com els historiadors illencs plantejaven la seva visió històrica com un intent de fer front a un tractament de Mestre Ramon, rebut dels enemics, seguidors d'Eimeric.

²⁶ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, p. 10. S'extralimita Binimelis quan diu que, abans de la condemna d'Eimeric, la doctrina de Llull s'ensenyava a tot arreu, inclòs Alcalà, Alemanya, etc. La universitat complutense no existí fins segles més tard.

²⁷ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, (ed. 1841), p. 37.

²⁸ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, pp. 3-4, 8, 9, 21, 22, 25.

²⁹ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, p. 26. Fins 1325 no existí el convent d'Inca.

³⁰ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, pp. 11, 15, 20. MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, p. 37, 38, 46, 62-63.

D'aquí que aquells intel·lectuals mallorquins eren conscients de que la causa de Ramon Llull se jugava en la qüestió de l'ortodòxia, molt més que en el camp del culte.

Tanmateix era inevitable al·ludir al culte que el Beat Ramon rebia a Mallorca, abans de 1650. El mateix rei Felip II (III), l'any 1611, escrivia al papa manifestant *lo que deseo la canonización del beato mártir Raimundo Lulio*.³¹ I, Mut informa que a l'església de Sant Francesc s'hi havia aixecat una sumptuosa capella, i la molta devoció que hom professava al Beat era un incentiu a demanar-ne la seva intercessió, amb l'obtenció de molts miracles, que ocasionaven la corresponen acció de gràcies. En concret, recorda com Ramon Llull tenia un ofici litúrgic propi, i posteriorment fou canviat pel del comú de sants. En el Regne de Mallorca i a Catalunya demanaven la canonització del Beat.³²

Per la seva banda, Mut fa un llistat molt copiós sobre les universitats i doctors que se decantaren per Llull, entre els quals esmenta el cardenal Fco. Jiménez de Cisneros, Lefebvre d'Étaples, Gabriel Vázquez, fra Luis de León, etc. Recorda els noms dels regnes de la corona d'Aragó, Jaume i Miquel d'Oleça, Mateu Malferit, Joan Lluís Vileta, Joan Seguí, Antoni Bellver, Antoni Busquets, Nicolau de Pacs, Arnau Albertí, inquisidor i bisbe de Patti, del qual cita un fragment que considera Llull com a persona plenament catòlica, de virtuts íntegres i de vida exemplar. Binimelis omet els noms dels Llobet i d'altres mallorquins,

³¹ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, p. 65, carta de 16-08-1611. Unes expressions semblants figuren en la carta als cardenals prefectes de les congregacions de l'Índex i de Ritus, així com a l'ambaixador davant el Papa, cf. pp. 66-68.

³² MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, p. 65.

mentre que Mut esmenta Joan Llobet, i hi suma Pere Daguí, Bartomeu Caldentei, Jaume Janer, Joan Capaspre. Mut se'n temé de la volada que prenia el lul·lisme, tant dins la Corona d'Aragó com en les universitats europees. Ell, a diferència de Binimelis, també recorda la gran protectora del lul·lista, l'ermità italià, Mario de Passa, que va ser Beatriu de Pinós.³³

Mut suggerí la conveniència de procedir a una edició d'una *Biblioteca Luliana*, imitant el que hom havia fet amb la producció de Plató, d'Aristòtil, precisant que les despeses serien ben compensades.³⁴

Binimelis, quan passa a acumular generalitzacions sobre les pretensions universalistes de Lull, cau en exageracions flagrants, com és la d'atribuir a Felip el Bell que s'oferís personalment, amb totes les seves rendes, per a promoure el projecte lul·lià, com també és faula suposar una semblant generositat al rei de Castella, amb el qual no consta que hi tingués cap relació. Per bé que comptàs amb el favor del comte-rei Jaume II, tampoc no és cert que li posàs tanta generositat al seu servei.³⁵ Llegendària és la disquisició que fa l'autor sobre les campanyes lul·lianes per Galícia, Portugal, Castella, i a favor de la conquesta de Granada.³⁶ Més modestes són les apreciacions que feu Mut. Influxit per la Guerra dels Trenta anys, omet referències al rei de França,³⁷ però segueix Binimelis en fer de Lull un missioner per

³³ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, pp. 65, 73-76, 78-80.

³⁴ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, p. 70.

³⁵ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, pp. 16-17.

³⁶ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, p. 23.

³⁷ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, p. 53, parla de Felip, en un altre context, més biogràfic.

Galícia, Portugal, Castella i Granada.³⁸ D'altra banda, Binimelis emet un judici força negatiu sobre el migrat servei que presten els reis cristians a Déu, que els ha fet senyors de la terra.³⁹

La història de la defensa de Ramón Llull, segons la primera historiografia mallorquina

Per a Binimelis, a la mort de Gregori XI, sobrevingué un estol de defensors de Llull, sorgits entre els seus descendents i admiradors, els quals pretengueren demostrar la completa falsedat de la bul·la.⁴⁰ Mut, que segueix de prop Binimelis, en certs capítols avança bastant sobre ell, com hom ho deduirà de la nostra exposició. Però, no sabem per què, quan entra en la defensa del Mestre, atacat per Eimeric, vol alliberar-se de tota presa de postura personal, precisant que *yo venero el puesto que ocupó* (Eimeric), i afegeix:

*no hago censura alguna, sino que solamente refiero; y si llamaren supositicia o falsa la bula de Aymerich, se entenderá en opinión de sus contrarios.*⁴¹

Aleshores, un intel·lectual mallorquí, prevere, del temps de la Cristiandat, extreia una conclusió patent:

Con todos estos breves y autos hechos por la Iglesia Católica Romana, evidentemente se ve la malicia de Fr.

³⁸ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, (ed. 1841), p. 58.

³⁹ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, p. 22.

⁴⁰ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, pp. 29-30.

⁴¹ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, p. 81.

*Nicolás Eymerich contra las obras de Raimundo Lull, y por consiguiente su misma defensa, cuyas obras abrazaron siempre los reyes de Aragón.*⁴²

Francisco de la Peña,⁴³ l'any 1578 prenia com a base l'edició feta, a Barcelona l'any 1503, pel dominic Guillem Caselles, ja esmentat.⁴⁴ A més, oblidava la decisió contrària del concili de Trento. La rèplica vingué de Vileta, el qual l'any 1582 va reeditar la seva obra, publicada a Barcelona el 1565, *Appendix defensionis D. Raymundi Lulli et eius doctrinae ac operum*.⁴⁵ I aquí tornava sorgir el parany en el qual ensopegaven els enemics de Lull, com l'esmentat Roberto Bellarmino. Aquest adoptà un principi hermenèutic molt peregrí, quan afirmava que ni el *Directorium* d'Eimeric, ni la *Sententia definitiva*, del cardenal Adimari (1419), no eren llibres prohibits, i que ambdós s'equilibraven,⁴⁶ tot oblidant el primer era obra d'un autor privat i l'altre era dictat amb autoritat apostòlica.

En aquest estat de les coses, Tomàs Pujades, demanava la intervenció del Dr. Joan Vileta,⁴⁷ el qual, finalment, va demanar que la comissió de

⁴² BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, pp. 44.

⁴³ J. TARRÉ, «Un document del Papa Benet XIV sobre el lul·lisme (1751)», dins *Estudis Universitaris Catalans*, 20 (1935), p. 155. Llorenç PÉREZ I MARTÍNEZ, «La causa luliana en Roma durante el reinado de Felipe II», dins *Anthologica Annua*, 13 (1962), 200-201.

⁴⁴ PÉREZ I MARTÍNEZ, «La causa luliana en Roma durante el reinado de Felipe II», pp. 200-201.

⁴⁵ COSTURER, *Disertaciones históricas*, pp. 432-433; TRIAS MERCANT, *Diccionari d'escriptors lul·listes*, p. 453. Cf. AVINYÓ, *Història del lul·lisme*, p. 452.

⁴⁶ Així ho entengué, també, Benet XIV, *Avendo noi*, dins TARRÉ, «Un document del Papa Benet XIV sobre el lul·lisme (1751)», p. 157.

⁴⁷ PÉREZ I MARTÍNEZ, «La causa luliana en Roma durante el reinado de Felipe II», pp. 194-195, amb un text de Tomàs Pujades, agent en la Cúria romana, en nom dels

l'índex de llibres prohibits se reunís, abans que el concili de Trento fos clausurat. El resultat va ser positiu, i, per unanimitat, la clàusula condemnatòria de l'Índex de Pau IV va ser eliminada, i la bul·la de Gregori XI, en l'edició barcelonina de l'*Ars brevis* tornava a ser considerada com a falsa.⁴⁸

Des d'ara el combat s'havia de concentrar en eliminar la condemna de Lull del *Directorium* d'Eimeric. Així, Dimes de Miquel, i d'altres, arribaren a convèncer d'aquesta supressió Francisco de la Peña, el qual escrivia, vers 1594, que, des que havia descobert la doctrina de Lull volia llevar els punts condemnats del *Directorium*; però no fou així,⁴⁹ com ho mostra l'edició de Venècia de l'any següent.⁵⁰

Mut acaba el capítol XIV, que du aquest títol: *De los que escriben prohibidas las obras de Raimundo, y por qué causas*, precisant aquestes causes, dient:

El fundamento de todos es la bula referida, hallada en el Directorio de Aymerich [...] se infiere que los autores que escriben estos libros por prohibidos se han seguido

consellers de Barcelona, 09-03-1580, Arxiu Històric municipal de Barcelona, Lletres comunes, orig. 1580-1584, f. 26.

⁴⁸ CARRERAS ARTAU, «La cuestión de la ortodoxia luliana», pp. 513-514, amb textos presos de les actes del concili de Trento.

⁴⁹ AVINYÓ, *Història del lul·lisme*, p. 452. PÉREZ I MARTÍNEZ, «La causa luliana II», pp. 214-216.

⁵⁰ Nicolau EIMERICH [Nicolai EYMERICI], *Directorium Inquisitorum, cum commentariis Francisci Pegnae*, (Sumptibus Simenonis Vasalini), 1595, II pars, quaestio IX, n.º. 5: *De Raymundo Lullo, et eius erroribus*, pp. 255-265. Encara hi hagué una altra edició, l'any 1607.

*unos a otros, sin examinar lo que trasladan, corriendo con ajenas presuposiciones, y fiándose de ajenas plumas.*⁵¹

[...] han errado algunos escritores, solo por relaciones falsas, y solo por fiarse de otros. [...] Mucha parte de errores padecemos en el mundo, solo por dejarnos llevar de ajenos escritos. [...] Presuponemos que tratan verdad, y tal vez nos dejamos llevar del engaño, añadiendo autoridad a los errores de otros.

Ometem les conegudes defenses i els privilegis reials.⁵² Encara que caiguem en les reiteracions, manllvarem un paràgraf prou llarg de Binimelis:

Los émulos que hoy tiene y ha tenido la ciencia y doctrina de Raimundo Lull fueron Nicolás Eimerich en los años de 1374 a quien siguieron algunos secuaces suyos, y adherentes fundándose todos en la Bula Apostólica de Gregorio XI que el dicho Eymerich tan falsamente intentó contra la Doctrina de Raimundo Lull. Estos fueron Genebrardo, Practheolo, Caselles, Lucembruch, Francisco Peña, Instaurador de Eymerich, y Pedro Galizardo, Fraile de la Orden de Predicadores, en 1563, de todos los cuales

⁵¹ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, III, p. 91. Aloys MADRE, *Die Theologische Polemik gegen Raimundus Lullus. Eine Untersuchung zu den Elenchi auctorum de Raimundo male sentientium*. Münster: Aschendorf 1973, p. 142, amb text de PASQUAL FLEIXES, *Vindiciae lullianae*, II, p. 828, i p. 791, sobre els lul·listes, que eren un *agmen auctorum sub duce Eymerico*, el qual és l'*única* i originària *auctoritas*.

⁵² BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, pp. 44-48. MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, pp. 74-75, 77.

*adversarios se puede bien colegir, que no son más de uno y este es Eymerich, pues todos ellos no hacen más que seguirle creyendo que la Bula de Gregorio XI es verdadera y no falsa, por haberlo dicho Eymerich.*⁵³

Aquesta conclusió també la va treure Mut.⁵⁴ Binimelis clou el seu elogi a la santedat i catòlica doctrina del Beat Ramon, afirmant que:

*Todo en fin lo encamina a Cristo. Y por esto hasta hoy no se ha visto, que el que ha seguido sus obras y doctrina, haya tropezado en la Santa fe Católica.*⁵⁵

És a dir, per a Binimelis, ser lul·lista és una garantia d'ortodòxia.

Quant a la incidència de l'Índex de llibres prohibits, en la causa lul·liana, veiem com Mut, ens mostra el de Pau IV era conegut a Mallorca. Però adverteix que no es va publicar a Catalunya, car els admiradors de Llull recorregueren al bisbe Jaume Cassador, i se va suspendre la publicació, tot remetent la causa a la Suprema. L'autor pondera les gestions a Trento, del bisbe Antonio Agustín de Lleida i les del bisbe Cassador.⁵⁶

Mut recorda que a Mallorca i, sobre tot, a Barcelona, s'afanyaren per tal que els inquisidors traguessin de la llista l'obra de Llull, i que

⁵³ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, pp. 46.

⁵⁴ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, pp. 91-92.

⁵⁵ BINIMELIS, *Nueva historia de la Isla de Mallorca*, pp. 48.

⁵⁶ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, p. 94. Recorda la sentència de 1419.

s'apartassin de la bul·la de Gregori XI, tinguda per era falsa.⁵⁷ Tant la Inquisició com el bisbat autoritzaren que hom extragués el nom de Llull de l'Índex, com varen observar en l'edició que publicà la Inquisició general,⁵⁸ i les gestions de Felip I (II), les del doctor Antoni Gual, síndic de Barcelona i de Mallorca, les dels cardenals Marco Antonio Colonna i Francisco Toledo, obtingueren que l'edició romana de l'Índex de llibres prohibits, de 1595, no contingués les obres de Ramon Llull.⁵⁹

Quadre comparatiu del mètode seguit per la historiografia mallorquina amb el dels antilul·listes romans:

Historiografia mallorquina	Antilul·listes de la Congregació de Ritus
a) La historiografia procedia amb textos segurs, seguint la comissió d'Armengol, que havia assegurat que Eimeric havia adulterat els escrits de Ramon Llull. Josep Perarnau ho ha comprovat en la comparació visual dels manuscrits lul·lians,	a) El punt de partida era la bul·la de Gregori XI de 1376, atacada com a subreptícia, falsa, i no existent en els arxius papals. b) Seguien el <i>Directorium</i> d'Eimeric, editar per Guillem Caselles, interpolada amb 100 errors de Llull. L'editor posterior,

⁵⁷ Vegeu una al·legació de Vileta, dins *Majoricen. Beatificationis, & Canonizationis Ven. Servi Dei Raymundi Lulli Martyris Tertii Ordinis Sancti Francisci Beati nuncupati. Summariū super dubio An, & quae Servi Dei Scripta sint revidenda. Majoricen. Beatificationis, & Canonizationis Ven. Servi Dei Raymundi Lulli Martyris Tertii Ordinis Sancti Francisci Beati nuncupat.* [Sic]. *Revisa Aloysius Gardellini Sub-Promotor Fidei.* [Roma 1810], pp. 63-69. COSTURER, *Disertaciones históricas*, pp. 313-314.

⁵⁸ COSTURER, *Disertaciones históricas*, pp. 312-324. TERRASA, *Anales de Mallorca*, [III], p. 106. CARRERAS ARTAU, «La cuestión de la ortodoxia luliana», p. 514.

⁵⁹ AVINYÓ, *Història del lul·lisme*, p. 453-454.

<p>comparats amb els retocats per Eimeric.⁶⁰</p> <p>b) Mut insistí en que els antilul·listes no prenen en compte que cinc decisions eclesiàstiques:</p> <p>1.- El veredicte d'Ermengol (1386).</p> <p>2.- L'escorcollament dels arxius pontificis, amb resultat negatiu, fets l'any 1395.</p> <p>3.- La sentència definitiva de 1419, emesa amb autoritat apostòlica.⁶¹</p> <p>4.- Que l'Inquisidor General d'Espanya, tragué el nom de Llull de l'Índex.</p> <p>5.- L'exclusió que feu concili de Trento del nom de Llull, d'entre els condemnats.</p>	<p>Francisco Peña, va reconèixer que havia de llevar aquests punts, doncs havia conegut la doctrina real de Ramon Llull.</p> <p>c) Aquesta obra d'un particular, no ha tingut ni té cap autoritat eclesiàstica.</p> <p>d) Quan a Roma abandonaren els dictats d'un inquisidor, no sabem quan, el papa Benet XIV, en el seu Bul·lari, va escriure de Ramon Llull com a <i>sanctus martyr</i>, atribut que, en el segle XVIII, van recollir els experts de la Congregació de Ritus, i també, del Sant Ofici, quan en virtut d'aquest veredicte, i d'altres arguments, demanaven el vot positiu del Congrés de la Congregació de Ritus, perquè Ramon Llull fos canonitzat.</p>
---	---

⁶⁰ Josep PERARNAU I ESPELT, «De Ramon Llull a Nicolau Eimeric. Els fragments de l'*Ars amativa* de Llull, en còpia autògrafa de l'inquisidor Eimeric integrats en les cent tesis antilul·lianes del seu *Directorium Inquisitorum*», dins *ATCA*, 16 (1997) 7-129.

⁶¹ MUT, *Historia del Reino de Mallorca*, III, p. 95, erradament escriví 1519.

III.- Cloenda

Vicenç Mut, que va estudiar l'estat de la causa lul·liana, prevalentment des de l'horitzó problematitzat de la ortodòxia, el que ens fa concloure que, a Mallorca i a Barcelona, no anaven tan errats com a vegades hom ho ha escrit. Tenien per repetidament provada l'ortodòxia del Beat Ramon Llull, i, a les acaballes del concili de Trento, havien aconseguit que la comissió conciliar tragués el Beat d'entre el cor dels heretges.⁶² En aquest punt hi ha una plena convergència entre els promotors dels processos de canonització i els historiadors generals del Regne de Mallorca.

Una segona confluència, la trobam en la difícil explicació té que a Roma no estudiassin els veredictes publicats amb autoritat apostòlica. A Mallorca, plens de bona voluntat i d'entusiasme pel seu compatrici, una i altra vegada recorrien a la Sentència definitiva, de 1419, mentre el papa Benet XIV considerava aquesta qüestió era com un *ginepraio*, com a un vesper.

L'altre pas, es va donar quan a la Congregació de Ritus no patiren cap pressió dels antilul·listes, que havien mediatitzat Benet XIV, i aquest va escriure en el seu bul·lari, que Ramon Llull era *sanctus martyr*.⁶³

Una tercera coincidència consisteix en que, poc abans que començassin els processos canònics, a Mallorca, eren ben conscients de la importància de l'ortodòxia del Mestre. La virtut i el martiri són esmentats com a assumpte indiscutit.

⁶² PASQUAL FLEIXES, *Vindiciae lullianae*, III, p. 8.

⁶³ Josep AMENGUAL I BATLE, *Ramon Llull, Sanctus Martyr mallorquí. La reivindicació de Benet XIV*, (El quadern gris. C.B.), Palma: Llibres Ramon Llull 2014.

Finalment, els seguidors d'Eimeric i els lul·listes obliden que va ser Caselles, el que va introduir els 100 articles d'Eimeric, en l'edició del *Directorium* de 1503. Per tant, són dos els inquisidors els autors d'aquest atac frontal al Beat.

En aquest recorregut hem pogut veure com els Jurats, amb la Causa Pia Lul·liana i els framenors i, en general, els ordes religiosos, com també la majoria del clergat i del poble eren entusiastes, cadascú en el seu grau, de la persona, doctrina i obra del Beat Ramon Llull. Ho mostraren els primers historiadors del Regne. Per tant, Ramon Llull cohesionava l'ànim de Mallorca. Ara bé, seria falsejar la història, si hom no prengués en compte els valencians i els catalans, lul·listes de primera hora, al consens dels quals, els mallorquins s'hi sumaren més tard, en el lul·lisme acadèmic i literari, aleshores indissoluble del lul·lisme místic i missioner.

D'aquí que, després de tants errors i de tanta incúria dels eclesiàstics, sobretot els romans, que ofegaven la causa de Ramon Llull fins que, a finals del segle XVIII, van canviar, l'actual coherència eclesial ens fa esperar que, l'autoritat eclesial, amb la seva opció per la misericòrdia, per la justícia, i per a la dignitat de les persones, procedirà a la justa i gran rehabilitació del Beat Ramon Llull. Així arribaríem a la culminació del seu procés de canonització amb èxit, com ho feren esperar el *Summarium* i la *Informatio*,⁶⁴ publicats a Roma l'any 1810.

⁶⁴ *Majoricen. Beatificationis, & Canonizationis Ven. Servi Dei Raymundi Lulli Martyris Tertii Ordinis Sancti Francisci Beati nuncupati. Summarium super dubio An, & quae Servi Dei Scripta sint revidenda. Majoricen. Beatificationis, & Canonizationis Ven. Servi Dei Raymundi Lulli Martyris Tertii Ordinis Sancti Francisci Beati nuncupat.* [Sic]. *Revisa Aloysius Gardellini Sub-Promotor Fidei.* [Sense lloc ni data d'impressió, Roma 1810]. *Majoricen. Beatificationis, &*

Avui la decisió del Papa hauria d'incloure la declaració del Beat com a doctor de l'Església, com a mestre per a la missió.

Canonizationis Ven. Servi Dei Raymundi Lulli Martyris Tertii Ordinis Sancti Francisci Beati nuncupati. Informatio super dubio An, & quae Servi Dei Scripta sint revidenda & Ignatius Calvestrani. Revisa Aloysius Gardellini Sub-Promotor Fidei. [Sense lloc ni data d'impressió, Roma 1810. AMENGUAL I BATLE, *Ramon Llull, Sanctus Martyr mallorquí.*